

הערות בעניני נר חנוכה

הרב מרדכי וויליג

ראש ישיבה וראש הכולל העליון ע"ש וקסנר
ישיבת רבנו יצחק אלחנן

לשון סגי נהור. ביטוי נפלא זה משמש בחז"ל
הבעת דבר רע באופן הפוך מהכוונה האמיתית, וכמשל לזה,
כינוי חז"ל את הסומא, שחשכו מאורות עיניו, כסגי נהור, מי
שאורו רב.

הרב ר' יוסף וונפסקי זצ"ל הי' סגי נהור כפשוטו.
אורו רב בתורה הכתובה על לוח לבו, בזכרונו המבהיל
ובבקיאותו הנפלאה בש"ס ובמפרשים. וחכמת אדם תאיר
פניו, בחיוך ובחן, ובצחוק המשמח את כל שומעיו.

זכיתי להכירו ולהיות תלמידו בשנת תשכ"ד, והנה
כעבור עשרות בשנים זכיתי שכמה מהבנים שלי התקרבו
אליו, דברו אתו בלימוד ובמתרחש בעולם התורה של היום
ושל ימי צעירותו, ואף זכו לבקרו ולשמשו כשחלה.

תהא נשמתו המבהיקה אור תורה, שהאירה אור
תורה גדול ומיוחד לאלפי תלמידי ישיבתנו, צרורה בצרור
החיים.

הערות בעניני נר חנוכה*

א. חיוב אשה בנר חנוכה

גרסינן (שבת כג.) נשים חייבות בנר חנוכה, שאף הם היו באותו הנס,
ומובא בשו"ע (או"ח סי' תרעה ס"ג). ובמ"ב (סק"ט) כתב וז"ל, ועיין בתשובת
עולת שמואל (סי' קה), דלדידן שמדליקין כל אחד בפ"ע, מ"מ אשה א"צ להדליק,
דהויין רק טפלות לאנשים. ואם רוצות להדליק מברכות, דהוי כשאר מ"ע שהזמן
גרמא דיכולות לברך עכ"ל. ולכאורה צע"ג, דהרי בגמ' מבואר שחייבות, אע"פ

* מקצת ממאמר זה (סק"א-ה) הופיע בבית יצחק (לא), שכנראה אול מן השוק, וראוי להדפיסו, בתוספת
(סק"ו - ח), לעילוי נשמתו של הר"ר יוסף זצ"ל, שכאמור הי' מוסיף והולך באור התורה המסומל ע"י נר
חנוכה.

הרב מרדכי וויליג

שהיא מ"ע שהז"ג, כי אף הן היו באותו הנס, ולמה נשים טפלות, ולמה ברכתן תלויה בדין מ"ע שהז"ג, דלשו"ע (סי' תקפט ס"ו) אין מברכות עליהן, ורק לרמ"א (שם) מברכות, וצ"ע.

ונראה דדין אף הן היו באותו הנס נאמר גם במגילה ובד' כוסות, ובכר בארנו במק"א (זכרון הרב עמוד 60, 76) דנשים חייבות רק בענין פרסומי ניסא שבמצוות אלו, ולא במצוה עצמה. ולכן אינן מוציאות אנשים במגילה לפי הבה"ג (עי' ס' תרפט ס"ב ומ"ב סק"ז). ודין פ"נ נקרא שמיעה, דזה מפורסם לכל. אבל מה ששומע כעונה אינו מפורסם לכל. ואנשים חייבים בקריאה, כלומר, עצם מצות מגילה בלי פ"נ. גם בד' כוסות דיש ב' דינים, סדור ד' כוסות על ד' ברכות, שהוא עצם מצות ד' כוסות, כלשון הגמ' (פסחים קח:), ודין פ"נ, הנקרא שם חרות, וכדברי הגרי"ז (חמץ ומצה פ"ח), יש שסוברים שנשים חייבות רק בחרות ולא בד' כוסות, כדמוכח מהא דפטורות מחיוב הגדה, עיי"ש.

ועפ"ז נראה, דגם בנר חנוכה יש שני דינים, דעיקר מצות חנוכה, נר איש וביתו, ע"כ אינו פ"נ, דאינו מפורסם שמי שאינו מדליק שייך למצוה, כמו ששומע כעונה אינו מפורסם. ויש דין נוסף דפ"נ, שמתקיים ע"י ראיית הנרות, דומיא דשמיעת המגילה, דהרי מפורסם לכל שבני הבית רואים את הנרות. ומעתה י"ל דו"ש המ"ב דנשים טפלות ר"ל שחייבות רק בפ"נ, ולא בעיקר המצוה. ומה"ט גופא אינן חייבות לברך להדליק, דעיקר מצות הדלקה מ"ע שהז"ג ופטורות, ובראי"י לברך אין ברכת להדליק. ולכן מברכות רק להרמ"א דס"ל דמברכות על כל מ"ע שהז"ג. וכן א"צ להדליק, אף מדין מהדרין, כי אינה חייבת במצות הדלקה כלל, ודין אף הן היו באותו הנס מוגבל לפ"נ שמתקיים בראי"י, וכנ"ל.

אך קשה, דבגמ' (שם) איתא, דאשה ודאי מדליקה, כלומר דאנשים יוצאים ידי חובתם ע"י הדלקתה, בניגוד לחש"ו, משום דחייבות מדין אף הן היו באותו הנס. ואם חיובה רק בפ"נ ולא בעצם ההדלקה איך מוציאה את אנשי ביתה, ומ"ש ממגילה דשיטת הבה"ג, דאינו מוציאה האנשים מכיון שחייבות רק בפ"נ שהוא שמיעה, וצ"ע.

הערות בעניני נר חנוכה

ונראה, דהנה בשו"ע (שם) כתב, ויש מי שאומר בקטן שהגיע לחינוך מותר. ובמ"ב (סקי"ג) כתב, דבשו"ע (ס' תרפט ס"ב) סתם דאינו מוציאה גדול במגילה, וא"כ ה"ה בנר חנוכה. וצ"ע, דא"כ למה לא סתם גם כאן.

ותירץ מו"ר הגרי"ד זצ"ל, דנר חנוכה שאני, שאינו חובת הגוף כמגילה, אלא חובת הבית. וקטן שהגיע לחינוך אע"פ שאינו מוצא גדולים בחובת הגוף, מ"מ נרות חנוכה שלו שם נ"ח עליו, משא"כ חרש שוטה וקטן שלא הגיע לחינוך, דאין שם נ"ח עליו כלל. ולמצות נר חנוכה, דנר איש וביתו, מהני נ"ח אף כשמי שהדליקו אינו מחויב להדליק, כל ששם נ"ח עליו. ולכן בקטן שהגיע לחינוך, אע"פ שאינו מוציא את הגדול במגילה, מ"מ הדלקתו מהני לקיים מצות נ"ח דנר איש וביתו, עכ"ד.

ולפ"ז י"ל דהו"ה נמי באשה, דאע"פ שפטורה מעיקר מצות נ"ח, מ"מ מכיון שמחויבת בדיון פרסומי ניסא דנ"ח, המתקיים ע"י ראיי, נ"ח שלה שם נ"ח עליו, ומהני לקיים מצות נ"ח דכל בני הבית. וז"ש בגמ' (שם) הדליקו חש"ו לא עשו ולא כלום, אשה ודאי מדליקה דאריב"ל נשים חייבות בנ"ח שאף הן היו באותו הנס. כלו' דמכיון שחייבות בפרסומי ניסא, יש שם נ"ח לנר שלה, ולכן מהני לכל בני הבית, משא"כ בחש"ו. ובקטן שהגיע לחינוך שהדליק, יש ב' דעות בשו"ע אם שם נ"ח עליו או לא, וכנ"ל.

אמנם מסתימת השו"ע נראה דס"ל דאשה מברכת להדליק, ודלא כנראה במ"ב, דדינו כמ"ע שהז"ג, דרק לרמ"א ולא לשו"ע, וצ"ב. ונראה, דכיון דצריכים מעשה הדלקה לקיים מצות ראיי שמחוייבת בה משום פרסומי ניסא, שפיר מברכת להדליק על עשיית נר חנוכה, אע"פ שאינה מחוייבת בעצם מצות הדלקה. ומה"ט סתם השו"ע דמברכים על מקרא מגילה, אף שכתב די"א שאשה אינה מוציאה את האיש, שהוא משום חייבת רק בשמיעה ולא בקריאה, וכנ"ל. וטעמו, דכיון דצריכים קריאה כדי לקיים מצות שמיעה שמחוייבת בה משום פרסומי ניסא, שפיר מברכת על מקרא מגילה.

ולרמ"א דס"ל דמברכת לשמוע מגילה, לא אמרינן דבנ"ח לא תברך, דהרי להרמ"א מברכת גם אם פטורה לגמרי, כבמצות לולב. ורק צע"ג, למה מברכת

הרב מרדכי וויליג

לשמוע, הלא יכולה לברך על מקרא אף אם פטורה מקריאה, כבלולב. וצ"ל שנהגו כן להדגיש שחיובה אינה כחיוב האיש, ונ"מ דאינה יכולה להוציאו, ודו"ק.

שו"ר בראבי' (סי' תקסט) וז"ל, והא דאמרינן אשה ודאי מדלקת דאריב"ל נשים חייבות בנ"ח, בדקתי בה"ג ולא פירש בה מידי, ולא ידענא בה אי בחדא מחתא איכא לפרושי אי לא, וכן נשים חייבות בד' כוסות, עכ"ל. הרי שצדד שסברת הבה"ג נאמרה גם בנר חנוכה, וע"כ לצד זה צ"ל דמחוייבת בראי' ולא בהדלקה, וכנ"ל.

ב. חיוב ראיית הנרות

והנה דין ראיית הנרות, שלפי משכ"ל הוא קיום פרסומי ניסא שבנ"ח והוא כל החיוב דנשים, מקורו במרדכי (שבת ס' רסז) וז"ל, הרואה מברך וכו' דלא הוזקקה ברכה זו אלא למי שלא הדליק בביתו עדיין שאין דעתו להדליק בעצמו כגון אכסנאי שלא שמע הברכה, דלקמן מסיק קא מדלקי עלאי בתוך ביתאי, ומ"מ צריך לראות כדאמר בעמוד הרואה יומא קמא מברך ב' ומכאן ואילך א'. וכן אומר ר"י שנהגו בני אדם שהיו הולכים ליריד ולא הי' דר יהודי באותה העיר ומדליקין בבית הנכרי, עכ"ל.

המבואר מדבריו דיש חיוב ראי', ואף אם יי"ח הדלקה ע"י שהדליקה אשתו בביתו, מ"מ חייב לראות, ומברך על ראי' זו שעשה נסים. וכאינו רואה נר של אחר, מדליק ומברך, וכמבואר בשו"ע (ס' תרעז ס"ג) בשם יש אומרים. ופירש הרמ"א (שם), כי חייב לראות הנרות, כלו', דגם כשמדליק רק כדי לראות, מ"מ כיון דלמעשה חייב להדליק כדי לראות, שפיר מברך להדליק, ולא רק שעשה נסים. וכן הדין בנשים לפי משכ"ל.

ובמ"ב (שם סקי"ד) כתב דהשו"ע (שם) סותר למש"כ (ס' תרעז ס"ג), דכשמדליקין עליו בביתו א"צ לברך על הראי', ולכן לדינא אין להדליק בברכה. ובשעה"צ (סקכ"א) מיישב הסתירה בדוחק עיי"ש. ויותר נראה שסתם כאן ולעיל שלא יברך, רק דיש אומרים שיברך, וספק ברכות להקל.

הערות בעניני נר חנוכה

הרמ"א (שם) הוסיף וז"ל, ואפילו אם הוא אצל יהודים ורואה הנרות, אם רוצה להחמיר ע"ע ולהדליק בפנ"ע מדליק ומברך עליהם, עכ"ל. ובמ"ב (סקט"ו) פירש, שמכוון שאינו רוצה לצאת בשל אשתו. ועיי"ש (סקט"ז) דיש סוברים דלאו כל כמיני' לומר איני רוצה לצאת בשל אשתי, וידליק בלא ברכה. והמ"ב חש לשיטה זו, שמקורה במהרש"ל, ופסק שישמע הברכה מאחר, או ידליק קודם שאשתו מדלקת בביתו.

והנה הט"ז (סק"א) הקשה על המהרש"ל, שהרי קיי"ל דכונה שלא לצאת מהני בכל המצוות. ונראה ליישב ע"פ משכ"ל, דמצות נר חנוכה אינה חיוב על האדם, כברכת המוציא וברכת המזון ולולב, אלא מצות נר איש וביתו, וכל בני הבית י"ח בנר אחד. ובמצוה כזאת כונה שלא לצאת לא מהני, וכ"כ הברכי יוסף (ס"ב). ולכאורה הדין כן גם במזוזה, שהיא חובת הדר, ולא מהני כונה שלא לצאת. ואולי אף שלא מדעתו יצא, ודלא כמחה"ש (סי' תרעו סק"ד).

ונראה דגם הרמ"א מודה לסברא זו, ולכן כשהשו"ע כתב (ס"א) שאכנסאי שאין מדליקין עליו בבית חייב להשתתף בפריטי, לא כתב הרמ"א דגם כשמדליקים עליו בביתו, רשאי להחמיר ע"ע ולהדליק. ורק כשכתב השו"ע (ס"ג) את דין המרדכי, שיש חיוב לראות, הוסיף הרמ"א שיכול להחמיר ע"ע. וה"ט, דחיוב לראות הוא חיוב על הגברא ככל המצוות, לכן מהני כונה שלא לצאת. ולפי הפוסקים דאין חיוב לראות, ממילא כונה שלא לצאת לא מהני, והיא שיטת הב"י המהרש"ל והפר"ח (שעה"צ סקכ"ה).

ועי' בשעה"צ (סי' תרעו סק"ג) וז"ל, דאלו הי' משתתף בפריטי ושומע ברכה מבע"ה (אפילו אם לא ראה אז הנרות) אינו מחוייב לכו"ע לברך אח"כ על הראי', דשומע כעונה, והרי כבר הודה על הנס, עכ"ל. ולפ"ז המצוה המוטלת על גוף האדם אינו הראי' כמשכ"ל וכלשון הרמ"א (ס' תרעז ס"ג), אלא הודאה על הנס ע"י ברכת שעשה נסים. וכיון שא"א לברך בלא ראי', ודלא כשיטת המאירי (בשעה"צ שם סק"ג), א"כ ע"כ רואה וע"כ מדליק כשאין נר אחר, אא"כ שומע מאחר, דאז א"צ לראות.

הרב מרדכי וויליג

ג. ברכה לאשה

והנה בשלט"ג על המרדכי (סק"ה) כתב וז"ל, אדם שהדליק נ"ח יכול להדליק לאשה ולברך כגון שעומדת אצלו בשעת הברכה אבל בענין אחר נראה למהר"ח דאין ברכה, עכ"ל. והב"ח (סו"ס תרעו) הביא שיטה זו ופירש וז"ל, ונ"ל דוקא דבר המוטל על גוף האדם ולא על דבר הנתחייב ברכה וראי' מחלה ותרומה שהשליח מברך ולא המשלח, ע"כ מצאתי, עכ"ל, וצ"ב.

ובמקראי קודש (ס' כג) פירש דהב"ח לשיטתו, שכתב דברי המרדכי הנ"ל והוסיף וז"ל, דמה שמדליקין עליו בביתו, אינו בא אלא לפטור אותו מחיוב המוטל על ממונו (כלו' חובת ביתו) להדליק נרות לפרסם הנס ברבים, אבל ההודאה על הנס וברכת שהחיינו הוא בחיוב על הגופו ומזה לא נפטר כשמדליקין עליו אם לא שעמד שם בשעת הברכה וענה אמן, עכ"ל. וכיון שברכת שעשה נסים להב"ח אינה ברכה על המצוה, אלא מצוה בפ"ע המוטלת על גוף האדם להודות לה' על הנס, אין אשה יוצאת אא"כ עומדת שם כשהאיש מדליק ומברך בעבורה.

אבל פירוש זה צ"ע, וכמש"כ שם (הערה 3), דמלשון מהר"ח אין לברך, נראה דיש חשש ברכה לבטלה, ולא רק שחסר לאשה קיום הודאה לה'. ועוד קשה, דלפירוש זה לימא דעכ"פ תברך להדליק, ומלשונו נראה שאין לברך כלל. ועוד קשה, דקיי"ל שעשה נסים יש בה גם דין ברכת המצוות, מדמברכין אותו עובר לעשייתן בהדלקה (סי' תראו ס"ב). וכ"נ במ"ב (סי' תרעא סקמ"ה), עיי"ש.

לכן נראה, דמהר"ח ס"ל כמש"כ לעיל (סק"א) דאשה חייבת רק בראי' ולא בהדלקה, ולכן נקט אשה דוקא. ואם עומדת שם, יכול לברך עבודה כשם שהיא יכולה לברך. אבל כשאינה שם, נמצא דאין מצות ראי' עכשיו, ואם לא ראתה לבסוף, ברכתו לבטלה, כי אינה חייבת בהדלקת נר איש וביתו כאיש. וגם להב"ח, דהמצוה המוטלת על גופה אינה ראי' אלא הברכה עצמה, יש לחוש לברכה לבטלה אם לא תראה ותברך אח"כ.

וז"ש בב"ח, דלא דמי לחלה ותרומה שלא מוטל על גוף האדם, דכל שמתיר איסור טבל יכול לברך. וכן הדין באיש, דיי"ח מצות נר איש וביתו אף כשאינו שם,

הערות בעניני נר חנוכה

ושפיר מברך השליח במקומו. אבל חיוב ראיי, או ברכה, המוטלת על גוף האדם, לא מתקיים אא"כ עומד שם. ובאשה, דאין חיוב הדלקה בביתה, יש לחוש לברכה לבטלה כשאינה שם, וכנ"ל. [וכ"ז דלא כהמ"ב (סק"ט) שהשוה דין אשה מברכת לאיש לאיש מברך לאשה, ולמש"כ ליתא. אכן המ"ב כתב רק דלא יעשו כן, ולא שהברכה שלא כדין. וא"כ ר"ל רק דהמשלח לא קיים חובת ראיי, ודו"ק.]

ומ"מ עדיין קשה, דאף שאשה פטורה ממצות הדלקת נר וביתו, הלא רשאה לברך, כבכל מ"ע שהז"ג לפי הרמ"א, ונימא דהאיש יכול לברך עבורה. וי"ל שהרמ"א (סי' תקפט ס"ו) כתב שאיש אינו יכול לברך לאשה כשכבר יצא והיא פטורה, כשופר, והוה"נ בהדלקת נר חנוכה. עוי"ל (דבדרכי משה שם סק"א כתב דלמהרי"ל יכול לברך לאשה כשופר), דרק במ"ע שהז"ג שעל גופה רשאה לברך, אבל לא במצוה על ביתה.

וכעין זה מצינו בציצית, שהרמ"א (סי' יז ס"ב) כתב שלא תחמיר ללבוש ציצית, כי אינו חובת גברא, דכשאין בגד דד' כנפות פטור. ולפ"ז אשה מדלקת לעצמה רק מחובת גברא לראות, וממילא צריכה להדליק. [ולפ"ז נוכל להסביר המנהג שנשים לא מדליקות לעצמן, דלעיל (סק"א) בארנו שאין חובת מהדרין, כי פטורה מהדלקה, ועדיין ק"ק למה לא נהגו להחמיר כבלולב. ולהנ"ל ניחא, דאינה חובת גברא. עוי"ל בזה, דכיון דכשתנשא יש חשש ברכה לבטלה אם תדליק בנוסף לבעלה וכנ"ל, נהגו שאף פנוי לא תחמיר ע"ע להדליק, ודו"ק. ויתבאר עוד לקמן (סק"ח).]

ד. מנהג הרמ"א במהדרין

הרמ"א (סי' תרעא ס"ב) כתב דאנו מקיימין מהדרין דנר לכל אחד ואחד וגם מהדרין מן המהדרין דמוסיף והולך כב"ה. ובדרכי משה (שם סק"א) פירש ע"פ דברי מהר"א מפראג, דהתוס' (כא: ד"ה והמהדרין) כתבו דאם ידליק נר לכל אחד, אף אם יוסיף כל יום ליכא היכירא דכמה ימי חנוכה עברו, וכטעם הא' לב"ה, שאין

הרב מרדכי וויליג

העוברים ברחוב יודעים כמה בני אדם דרים בבית. אבל עכשיו, שמדליקים בפנים, וההיכר הוא רק לבני הבית, הם יודעים כמה דרים בבית, וממילא יש היכירא. ועוד, דאז כשידליק בחוץ תוך טפח לפתח (כד.), ע"כ היו כל הנרות סמוכים זל"ז, ולכן אין היכירא. אבל בפנים אפשר להפריד בין הנרות של אדם אחד לבין נרות של חברו, ובזה יש היכירא.

והנה להרמב"ם (חנוכה פ"ד ה"ב) א"צ היכירא, דקיי"ל כטעם ב' לב"ה, דמעלין בקודש, וכמש"כ בבאור הגר"א (שם). ולכן בעה"ב מדליק כמספר הימים שעברו לכל אחד מבני ביתו. וגם לתוס' נראה דרק בעה"ב מדליק למהדרין, וזה שכתוב אם יוסיף, בלשון יחיד, אין היכירא. אבל הרמ"א (שם) כתב דכל אחד מבני הבית מדליק לעצמו. וצ"ע למה נטה הרמ"א מפירוש כל הראשונים שרק בעה"ב מדליק.

ונראה, דהנה התוס' (כא: ד"ה מצוה) כתבו דמדליקין בפתח החצר לרה"ר, ולפ"ז אם יש הרבה בתים בחצר, כל בעלי הבתים מדליקין במקום אחד, בטפח שבשמאל לפתח זה. וקשה דלפ"ז שוב אין היכירא לימים היוצאים, דהעוברים אינם יודעים כמה בתים יש בחצר. וצ"ל דכיון דכל בעה"ב מדליק לעצמו, ובשעת הדלקה ניכר כמה נרות הדליק, י"ח מהדרין מן המהדרין. ואף דאין היכירא לעוברים ושבים אח"כ, מ"מ מכיון דעיקר פ"נ בעת הדלקה, ע"כ די בזה היכא שכל בעה"ב צריך להדליק לעצמו.

אמנם בטור (סי' תרעז) כתב דלרב שר שלום כל בעה"ב יכולים להשתתף ולהדליק נר אחד בפתח רה"ר, ורק למהדרין ידליק כל אחד, ואז ע"כ ידליקו כל אחד בפתח ביתו. ולשיטה זו י"ל דא"א לכולם להדליק בפתח רה"ר, כי עי"ז יתבטל ההיכירא דאח"כ. אבל לתוס' אאל"כ, שפירשו הגמ' (כג:) דנר של שתי פיות עולה לב' בני אדם, כשמונח ברה"ר משמאל, ע"ש. ומדבריהם נראה קצת דלבעה"ב לא מהני השתתפות בפריטי, דרק באכסנאי מהני דנעשה טפל לבעה"ב, עי' ביה"ל (סי' תרעז ס"א ד"ה עמו) ב' דעות בזה.

ולתוס' צ"ע, נימא דאפשר לקיים מהדרין ומהדרין מן מהדרין, ע"י שכל אחד ידליק לעצמו, כמנהג הרמ"א, דומיא דהרבה בעה"ב שעושין כן. [ואולי ס"ל

הערות בעניני נר חנוכה

לתוס' דא"א לקיים מהדרין אלא ע"י הדלקת אדם אחד, וכמש"כ בחידושי הגרי"ז (חנוכה פ"ד). אך להרמ"א צ"ע כדי שלא יוקשה עליו מתוס', שבד"מ כתב דמנהגו א"ש לתוס' [וצ"ל דבזה מפסיד ההיכירא דלאחר זמן, וכשאין ברירה, כגון הרבה בעה"ב בחצר אחד, ע"כ די בשעת הדלקה. אבל לא כדאי לבטל ההיכירא דאחר זמן דמהדרין מן המהדרין כדי לקיים מהדרין דנר לכל אחד ואחד. ואף דלפ"ז כשיש הרבה בעה"ב, דבלא"ה אין היכירא לאחר זמן, י"ל דכל אחד מבני בית ידליק, דאינו מפסיד כלום. צ"ל דכיון דכשהבית פתוח יש לרה"ר מהדרין מן המהדרין מבטל מהדרין, וכתוס', תקנו דאף בבתים פתוחים לחצר לא ידליק נר לכל אחד ואחד, ודו"ק.

עכ"פ מוכח דאם כל אחד מדליק לעצמו יש היכירא אף כשיש שם הרבה נרות. ועפ"ז תקן הרמ"א כדי להחמיר בהיכירא, שכל אחד מבני הבית ידליק לעצמו, ודלא כתוס' וכרמב"ם שרק בעה"ב מדליק. ואף דבעה"ב יכול להדליק בב' מקומות, וההיכר לבני הבית שיוודעים כמה דרים הם, וכד"מ הנ"ל, מ"מ טוב להרבות בהיכירא ע"י שכל אחד ידליק לעצמו. ומקור הראשון לזה הוא במהרי"ל. ונראה, שבזמנו רבו הגזירות, והי' א"א להדליק אצל הפתח מבפנים, כדברי הטור, וכד"מ (סי' תרעא סק"ט). וכתב מהרי"ל דכל אחד מדליק לעצמו, ולמש"כ ה"ט, די שיותר היכירא, ואפשר לקיים מהדרין וגם מהדרין מן המהדרין.

ה. ברכה אמהדרין

והנה בערוה"ש (סי' תרעא סק"ו) כתב דבגליא מסכתא (ס' ו') הרעיש על הרמ"א, הרי כשמדליק אחד מבני הבית יוצאים יי"ח, והשאר הידור הוא, ואין מברכין עליו, ונמצא מנהג הרמ"א גורם לברכה לבטלה. ובערוה"ש (סי' ס"ח) תירץ די שחייב על גופו, והקילו דדי בנר אחד לבית, ומי שמקיים עיקר תקנה עדיף ושפיר מברך עליו. וצ"ע דל"מ חייב הדלקה על כל אחד כלל. ובפשוטו מי שאין לא בית פטור ואינו אנוס, ודומה למזוזה בזה (כתוס' סוכה מו ד"ה הרואה).

הרב מרדכי וויליג

אמנם על המהרי"ל אין קושיא, שהרי פירש דאפשר לכוון שלא לצאת, לגבי אכסנאי שאשתו מדלקת עליו, דרשאי להדליק בעצמו אם כוון שלא לצאת. אבל לדינא קשה, שהמ"ב (סי' תרעז סקט"ז) חש לשיטת מהרש"ל ועוד דלאו כל כמיני' שלא לצאת, ואין לברך וכו"ל (סק"ב). וא"כ הדק"ל איך מברך כל אחד מבני הבית, הלא יי"ח ע"י הראשון, והשאר הידור הוא ואין מברכין עליו.

ונראה, דבתרומת הדשן (סי' קא) כתב וז"ל, שאלה, אכסנאי שהוא נשוי רשאי הוא להדליק בברכה חוץ לביתו או לאו, תשובה וכו', אי בעי מצוי להדליק ולא הוי ברכה לבטלה, דהוי נמי בכלל המהדרין. (וי"א) דהוי ברכה לבטלה כיון דלא אשכחן מהדרין זה בתלמוד, וכו' (ומסיק) שפיר דמי להדליק בברכה כה"ג, דכי היכי דיש הידור בנר לכל א' וא' בבית א', ה"נ יש הידור בנר לאיש ונר לאשתו בב' מקומות, עכ"ל.

המבואר מדבריו דהניח כדבר פשוט שאפשר לברך אמהדרין בנ"ח. וכנראה לא דמי למהדרין דשאר מצוות, דכאן יש פעולה מסויימת, וכל ישראל נזהרים בה. ורק דן אם יש מהדרין לאכסנאי נשוי, וכנראה הנחתו דבבית אחד אין הידור לאיש ואשתו, ומכאן מקור למ"ב (סי' תרעא סק"ט). ובאכסנאי כתב דמחלוקת היא, ומסיק דמברך. והמ"ב חש לשיטה דאינו מברך כי אינו בכלל מהדרין שבתלמוד. אבל כשכל אחד מדליק בביתו מברך לכו"ע אמהדרין שבתלמוד. ואף דלמשכ"ל בזמן התלמוד אחד הדליק לכולם, מ"מ כיון דמדליקין את המספר הנרות דמהדרין בתלמוד במקום שהדליקו אז, הרי נעשית פעולת מהדרין שבתלמוד, ושפיר ניתן לכל אחד המדליק לברך אמהדרין.

וכ"כ במחה"ש (סי' תרעו) בשם תשובת הרמב"ם, שאם נזדמן לו נר נוסף דמהדרין מן המהדרין חוזר ומברך. ובשו"ת רע"א (מ"ת סי' יג) כתב דכ"נ בכ"י (סי' תרעג) בשם הארחות חיים. וכתב דלכאורה ראי' דשייך לברך על הידור ממנהגנו לברך על נר לכל אחד ואחד. ודחה, דשאני התם, כיון דרצונו להיות מהמהדרין כוונתו שלא לצאת בשל זה המדליק, וכמהרי"ל הנ"ל. ולהמ"ב (הנ"ל), שחש דלא קיי"ל כמהרי"ל, מוכח שפיר דמברך על מהדרין שבתלמוד, וכתה"ד.

הערות בעניני נר חנוכה

ועיי"ש ברע"א שהקשה על הרמ"א (סי' תרעד ס"א) ומג"א (סק"א), דאין מדליקין מנר לנר, כי רק נר אחד בבית עיקר, והשאר רק להידור. והרי אם מכוון הבן שלא לצאת בנר של האב, גם נר של הבן עיקר. ולמש"כ ניחא, עכ"פ לדינא, דכ"ז למהרי"ל שמברך הבן כי מכוון שלא לצאת. אבל לפי תה"ד, דלהנ"ל נוהגים כוותי', באמת יי"ח בנר של אביו בע"כ, ומברך אמהדרין, ולפ"ז רק הנר הראשון עיקר.

ו. ברכה אראיית הנרות

גרסינן (כג.). הרואה נ"ח צריך לברך, כל' שעשה נסים. ופרש"י דלא הוזקקה ברכה זו אלא למי שלא הדליק בבית או ליושב בספינה. והנה ביושב בספינה אין מצות נר איש וביתו, כי אין לו בית, ואם כן יש רק דין ראי', ולכן יברך. ואם יש לו בית ועתיד להדליק שם, ס"ל לרש"י דמברך על הראי' עכשיו, ומברך להדליק כשידליק בביתו. ולשאר ראשונים ז"א, אלא דבכה"ג לא יברך כשרואה, ויברך שתי ברכות כשידליק בביתו אח"כ, וכ"כ הר"ן והרא"ש (שם) והטור (סי' תרעו). ופירש הב"ח (שם) דלרש"י לא יחמיץ ברכת הרואה, ולטור ושאר ראשונים מוטב לסדר כל הברכות ביחד אח"כ.

והנה הרא"ש כתב והוא אינו מדליק, וכנ"ל דהמדליק אח"כ לא יברך. והר"ן הוסיף, ולא הדליקו עליו בני ביתו. ומהרא"ש נראה שחולק בזה, וס"ל דיש חיוב ראיית הנרות המוטל על הגברא, וא"א לצאת חיוב זה ע"י בני ביתו. ולפ"ז אף אם בני ביתו הדליקו כבר, עדיין מברך שעשה נסים כשרואה אח"כ.

אבל הר"ן ס"ל דאין חיוב ראיית הנרות בפנ"ע, ולכן אם כבר הדליקו בני ביתו וכבר יי"ח לגמרי אסור לו לברך. ואם ראה את הנרות לפני שהדליקו ב"ב, מברך על הראי'. וה"ט, דרק אם הוא בעצמו עתיד להדליק, מוטב שהוא יאמר ג' ברכות ביחד. אבל כשהוא עצמו לא יברך להדליק כלל, אע"פ שבני ביתו עתידים לסדר הברכות ביחד, מוטב שלא להחמיץ ברכת הראי', דרשאי לברך מכיון שבני ביתו לא הדליקו עדיין.

הרב מרדכי וויליג

ומלשון הטור (שם), דוקא שאינו עומד להדליק ואין מדליקין עליו, נראה דאף אם בני ביתו עתידים להדליק עליו לא יברך. וכנראה ס"ל דמוטב לצאת י"ח ע"י סדור הברכות ביחד, אף שבני ביתו מברכים ולא הוא, אף שע"ז מחמיץ ברכת רואה עד שבני ביתו מברכים אח"כ.

נמצא דד' שיטות בדין זה, דלרש"י מברך אף אם הוא ידליק אח"כ, ושאר ראשונים חולקים. וכשבני ביתו ידליקו אח"כ, להרא"ש והר"ן מברך, ולהטור אינו מברך. וכשבני ביתו הדליקו כבר, להטור ולר"ן אינו מברך, ולהרא"ש מברך.

וז"ל המרדכי (סי' רסז), דלא הוזקקה ברכה זו אלא למי שלא הדליק בביתו עדיין ושאינ דעתו להדליק בעצמו, כגון אכסנאי שלא שמע הברכה, דלקמן מסיק קא מדליקו עלאי בגו ביתאי, ומ"מ צריך לראות וכו'. וכן אור"י שנהגו בנ"א שהיו הולכין ליריד ולא הי' דר יהודי באותה עיר ומדליקין בבית הנכרי, עכ"ל.

ונראה, דס"ל כהרא"ש הנ"ל, דכל שהוא אינו מדליק, מברך ארא"י אף אם בני ביתו הדליקו כבר [ודלא כהב"ח שכתב שהמרדכי כהטור, ודלא כהפר"ח (שם ס"ג) שכתב שהמרדכי מכריע בין רש"י (והרמב"ם) והר"ן, עיי"ש, וצ"ע]. והוסיף דיש חיוב לראות, בנוסף על מצות נר איש וביתו שיצא ע"י בני ביתו. ובמתאכסן אצל ישראל, י"ח ארא"ית הנר של הבעה"ב או ישראל אחר. ובעיר שכולה גוים, ע"כ מדליק בבית הגוי שמתאכסן שם. ואף דאין חיוב מצד נר איש וביתו, יש חיוב כדי שיוכל לראות, וכנ"ל באשה, וכמבואר לעיל (סק"ב). ומ"מ ע"כ מיירי שמתאכסן שם, דאל"כ אינו ביתו כלל, והוי כמדליק ברחוב דאינו כלום.

ולדינא קיי"ל דספק ברכות להקל, וכמשכ"ל (סק"ב). ומ"מ כיון די"א דהחיוב לראות ולברך, נראה דמי שחוץ מביתו וי"ח הדלקה ע"י בני ביתו ואין לו שום בית באותו לילה, כגון שיהי' במטוס, ידקדק לראות ולשמוע הדלקת נר חנוכה ע"י אחר וברכתה.

ז. אכסנאי

גרסינן (כג.). אכסנאי חייב בנ"ח. א"ר זירא מריש כי הוינא בי רב, משתתפנא בפריטי בהדי אושפיזא, בתר דנסיבי איתתא אמינא השתא ודאי לא

הערות בעניני נר חנוכה

צריכנא דקא מדליקי עלי בגו ביתו, ע"כ. ויש בדין זה ב' חידושים. א', דאינו פטור כמי שאין לו בית, וכר"ן (שם), דקמ"ל דאף שרק אכסנאי הוא נידון כביתו, וחייב. וב', דאינו בכלל בני הבית דיי"ח ע"י הדלקת בעה"ב, וכהרא"ש (שם), כי אינו דר שם בקביעות, ולכן צריך להשתתף בפרוטה.

ולפ"ז נראה, דע"י שנותן פרוטה נידון כבן בית לאותו לילה. ולפ"ז להרמב"ם דבעה"ב מדליק נר לכל אחד מב"ב מדין מהדרין, וכנ"ל (סק"ד), כתב בבית הלוי (עה"ת, חנוכה) דמדליק נר גם לאכסנאי שהשתתף בפרוטה, וכנ"ל דע"י זידון כב"ב. ולכאורה לפ"ז ר' זירא לא הי' לו בית קבוע אחר לפני נישואיו כשהי' בבי רב וכדנראה בהר"ן (שם), או דלא היה אחר שם בביתו, ולכן הוצרך להשתתף, ובעה"ב הוצרך להוסיף נר עבורו לקיים מהדרין, דנידון כב"ב. וכשנשא אשה, אשתו הדליקה נר בשבילו, וא"צ להשתתף בפרוטה.

ונראה דהוה"נ כשאביו מדליק נר בשבילו כשגר שם, דא"צ להשתתף כשהוא אכסנאי, וכ"כ במחזור ויטרי (ח"א סי' רלח). וכ"כ בשו"ע (סי' תרעז ס"א), דרק כשאין מדליקים עליו בביתו חייב להשתתף, ולא כתב אשתו דוקא. [ולתוס' דמהדרין מן המהדרין מדליקין רק נר א' לימים היוצאים לכל הב"ב, נחלקו הפוסקים אם בעה"ב צריך להוסיף שמן עבור האכסנאי שהשתתף בפרוטה, עי' מ"ב (סי' תרעז סק"ג)].

ולמנהגנו כהרמ"א, שבבית כל אחד מדליק, כתב המ"ב (שם) שנכון יותר שאכסנאי ידליק בעצמו. ואף דקאי אשו"ע, שאין מדליקין עליו בביתו, מ"מ לטעם שכתב בשעה"צ (סק"י), דבזה"ז שהמנהג שכל אחד מדליק אתו לחשדו שלא הדליק נ"ח, נראה דהדין כן אף כשידליקו עליו בביתו. ומ"מ נפק"מ לברכה, דמשום חשד אינו מברך (מ"ב סק"ח). אבל אם אין מדליקין עליו בביתו ואינו משתתף בפריטי, חל עליו מדינא חובת הדלקה ומברך (שם). ואף דמיירי כשיש לו פתח לעצמו, נראה דהוה"נ כשידליק בפנים עם בעה"ב.

ומו"ר הגרי"ד זצ"ל חולק וס"ל דאף כשאין מדליקין עליו בביתו, וחייב מדינא דגמ', צריך להשתתף דוקא, דרק ע"י זידון כב"ב, וכנ"ל. ואם מדליק בעצמו,

הרב מרדכי וויליג

דינו כמדליק שלא בביתו, דלא יצא. ומובא בס' בעקבי הצאן (עמ' ק"כ), ושכ"כ בעל גליא מסכתא.

והנה המהרש"ל (שו"ת סי' פה) כתב דנהגו הבחורים להחמיר ע"ע שלא להשתתף בפריטי (אלא להדליק בעצמם, כצ"ל, דאל"כ אינו חומרא). וכתב המהרש"ל דאינו נכון, דעדיפי לדעתייהו מר' זירא (שהשתתף ולא הדליק). ויש לדחות, דכבר נתבאר (סק"ה) דמנהג הרמ"א, שכל אחד מדליק, אינו מדינא דגמ'. וא"כ ר' זירא לא הדליק, כי יי"ח מהדרין להרמב"ם ע"י שבעה"ב הדליק נר נוסף, ולתוס' המהדרין מן המהדרין לא מדליקין נר לכל אחד. משא"כ בזה"ז, דכל אחד מדליק, נהגו הבחורים להדליק לעצמם מדין מהדרין, כבביתם.

והנה קשה על המהרש"ל, שכתב שם שאכסנאי נשוי שלא הדליקה אשתו יכול להדליק ולברך, דא"כ למה בחורים לא יעשו כן. ואולי מיירי בבחורים שהדליקו עליהם בביתם. אך לפ"ז צ"ל דגם ר' זירא הדליקו עליו בביתו כשהי' בבי רב, מדהקשה מהרש"ל על מנהג הבחורים מר' זירא. ולפ"ז קשה, למה שינה ר' זירא מנהגו כשנשא אשה. וצ"ל, דמהרש"ל ס"ל דאיש ואשתו דוקא מספיק להם נר אחד, כמש"ש (ומובא בט"ז סק"א), גם מדינא דגמ' והרמב"ם שבעה"ב מדליק לכל אחד. ולכן כשאשתו הדליקה עליו א"צ להשתתף בפרוטה באכסנאי, אף למהדרין, כלו' שהבעה"ב ידליק נר עבורו. אבל בחור משתתף כדי לקיים מהדרין ע"י שבעה"ב ידליק נר עבורו.

והנה לפ"ז נראה שבחור שבבי רב יש לו ב' בתים, ולכן מדין מהדרין מדליקין עליו בביתו וע"י הפרוטה מתקיים מהדרין גם באכסניא שלו. ולפ"ז נראה דאם יש לו חדר קבוע בפנימי, יש לו ב' בתים ממש, ויכול להדליק, למנהגינו, באיזה מהם שירצה, אף אם אינו ישן שם באותו לילה. ויי"ח עיקר חיובו ע"י הדלקת אביו בביתו. אמנם לפירוש הא' הנ"ל, ע"פ הר"ן, יתכן שבחור ישיבה לא נחשב כאחד מבני ביתו, שביתו ע"פ דין רק בישיבה. ובבחורי ישיבה בזמננו נחלקו הפוסקים (יחזה דעת ח"ו סי' מג, ספר חנוכה פ"ט ס"ק כא).

ולפ"ז יש לדחות קושית מהרש"ל על מנהג הבחורים הנ"ל, דבזמן הגמ' משתתף לקיים מהדרין. ולמנהג הרמ"א מדליק בעצמו לקיים מהדרין. ומהרש"ל לא

הערות בעניני נר חנוכה

כ"כ, כי כתב (שם) שמנהגנו כהרמב"ם. ולכן הקשה על הבחורים, דכמו שבביתם אביהם מדליק נר עבורם ויי"ח מהדרין, כן באכסנאי יש להשתתף בפריטי ולצאת יי"ח מהדרין ע"י הדלקת בעה"ב, כר' זירא. והבחורים נהגו כהרמ"א, ולפ"ז לק"מ, וכנ"ל.

עוד יש לומר דהמהרש"ל ס"ל דמנהג הרמ"א מדינא דגמ' וזה שיטת הרמב"ם, אף דלכאורה לא נראה כן בגמ' וברמב"ם, וכנ"ל (סק"ד). וכנ"ל מדכתב שהמנהג כהרמב"ם, והרמ"א, בן דורו ומקומו, העיד שהמנהג שכל אחד מדליק. ולפי הבנתו שפיר הקשה על הבחורים, והם ס"ל כמשכ"ל דמנהגנו דלא כהגמ' והרמב"ם ולק"מ.

והנה ז"ל הרמב"ם (פ"ד ה"ג) מנהג פשוט בכל ערינו בספרד שיהיו כל אנשי הבית מדליקין נר אחד בלילה הראשון, ומוסיפין והולכין נר בכל לילה ולילה עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונה נרות, בין שהיו אנשי הבית מרובים בין שהיו אדם אחד, עכ"ל. והנה בב"י נראה שפירש שמנהג זה כשיטת התוס' (כא): הנ"ל (סק"ד), ולכן פסק כן בשו"ע (סי' תרעא ס"ב), וכן משמע מלשון מדליק, שהוא לשון יחיד. וכ"כ במעשה רוקח (שם) שהמנהג שברמב"ם כשיטת התוס'. וכ"כ הב"ח (שם).

אבל בלח"מ (שם) פירש שמנהג זה כשיטת הרמ"א, וכן משמע מלשון מדליקין ומוסיפין והולכין, שהן לשון רבים, וצ"ל דמדליק קאי על כל אחד מהרבים הנ"ל. ולב"י צ"ל דמדליקין ר"ל שכל אנשי הבית מדליקין רק נר א' ביניהם וכולם יוצאים בו, וכתוס'. וכפירוש הלח"מ כתב הב"ח (שם) בשם הרא"ם ובפשוטו גם הרמ"א פירש כן. וא"כ ניחא שיטת מהרש"ל, וכפירוש ב' הנ"ל.

ח. איש ואשתו

הרב מרדכי וויליג

ואם כנים הדברים, דלמהרש"ל כשהי' ר' זירא בבי רב הדליקו עליו בביתו, ואעפ"כ כשנשא אשה שאני, יש מקור בגמ' למש"ש, באיש ואשתו דודאי מספיק להם נר אחד, כל' דאין דין מהדרין. וכ"פ המ"ב (ס' תרעא סק"ט), כי אשתו כגופו, אבל לא ציין שום מקור לדבריו. ובכרכ"י (שם ס"ב) הקשה מפשט לשון הרמב"ם, דכשמדליקין נר לכל אחד גם אשתו בכלל. ונראה דהרמב"ם לשיטתו, דרק בעה"ב מדליק. אבל למנהג הרמ"א, אף שבניו מדליקים בפנ"ע, אשתו אינה מדלקת. ומכאן נראה כפירוש הב' בהרמב"ם (ה"ג) וכמהרש"ל הנ"ל (סק"ז), דלפירוש הא' צ"ל למהרש"ל דאין אשתו בכלל, ודלא ככרכ"י, וזה דוחק.

ובתרוה"ד (ס' קא) נראה, דרק בב' מקומות יש דין מהדרין באיש ואשתו, ולא כששניהם בבית, וכנ"ל (סק"ה), ולכ"נ דאם שניהם מדליקין בבית יש חשש ברכה לבטלה ואין לעשות כן. ואף בב' מקומות פסק המ"ב (סי' תרעז סק"ט"ז) דאם אשתו כבר הדליקה בביתו, אין לו לברך כשמדליק במק"א. ומ"מ מותר לו להקדים ולברך, ואין ברכת אשתו לבטלה, שהדלקתה בביתם עיקר, וכתה"ד (שם).

ועיי"ש, דטוב להדר לשמוע הברכות מפי אחר, וידליק נרות, ובזה א"צ להקדים לפני אשתו. ונראה דכל אכסנאי יעשה כן, דלהמ"ב עדיף להדליק, ולהגרי"ד הברכה לבטלה, וצריך להשתתף בפרוטה דוקא, וכנ"ל (סק"ז). ואם ישתתף בפרוטה, וגם ידליק וישמע לברכת בעה"ב, י"ח לכו"ע.

והנה נתבאר (סק"א) הטעם שי"א דאין דין מהדרין בנשים. ועדיין צ"ב, למה נהגו בכ"מ שלא מדליקות, בניגוד לשאר מ"ע שהז"ג שנהגו לקיימן. ובחת"ס (כא): פירש משום צניעות כי נהגו להדליק בחוץ, ואין כבודה לצאת בחוץ בערב. ויתר נראה (כמשכ"ל סוסק"ג) ע"פ הרמ"א (סי' יז ס"ב), דכשאינו חובת גברא לאיש, כציצית, לא נהגו הנשים לקיימן, והוה"נ בנ"ח, דגם לאיש אינו חובת גברא אלא מהדרין.

אך למשכ"ל י"ל, דכיון דנשים נשואות אין להן דין מהדרין, ואם מדליקות אחר בעליהן יש חשש ברכה לבטלה, נהגו שגם פנויות לא מקיימות מהדרין, דאתו למסרך ולהמשיך בניהוגן אחר נישואין, ויש חשש איסור. או, שחשו שאשה שהדליקה כל השנים ותפסיק לאחר נישואי', תרגיש ירידה והתאכזבות כדמצינו

הערות בעניני נר חנוכה

בזמנינו, ולכן נהגו שאינה מקיימת מהדרין גם בעודה פנוי'. ומ"מ כשנמצאת חוץ לבית, כבפנימי', נהגו להדליק (עי' הליכות בת ישראל פכ"א ס"ח, ע"פ מ"ב סק"ז).